

- 25 Руководство клуба “Следопыт”. Отдел молодежного служения ЕАД. — Заокский: Источник жизни, 2007. — С. 32.
- 26 Там же. — С. 28–32.
- 27 Руководство по молодежному служению в местной церкви. Отдел молодежного служения. Евро-Азиатское отделение Церкви христиан-адвентистов седьмого дня. — Заокский: Источник жизни, 2002. — 160 с.

SUMMARY

Alexander KOBERNYK

**MORAL AND ETHICAL ASPECTS OF CHILDREN’S AND YOUTH
MINISTERS PREPARATION IN THE SEVENTH DAY ADVENTIST
CHURCH**

The article discusses the structure of children’s and youth ministry in the Seventh Day Adventists Church, the principles of searching and selection of ministers for children and youth divisions communities. We describe aspects that are important to prepare these leaders as qualified pedagogical workers of the Church.

Keywords: Seventh-day Adventists, Sabbath school teacher, director of the club, children’s leader, youth leader, mentor, education, Christian education.

Ганна Корж

**МІЖПОКОЛІННА СПРАВЕДЛИВІСТЬ І УРОКИ ІСТОРІЇ:
РЕЛІГІЙНИЙ І МОРАЛЬНИЙ ВИМІРИ**

Досвід двох світових війн, тоталітарних режимів спричинив небачені й немислимі за масштабами злами в спадковості поколінь. В статті розглядаються моральні і релігійні засоби відновлення порушеної попереднім історичним досвідом міжпоколінної справедливості як передумови творення спільноти пам’яті.

Ключові слова: міжпоколінна справедливість, історична пам’ять, досвід поколінь, гідність людини, спільнота пам’яті.

В суперечностях сучасної ситуації, маркованої зовнішніми процесами глобалізації, внутрішніми соціальними трансформаційними процесами, подоланням залишків тоталітаризму, ставиться під сумнів гідність людини, порушується традиція як безперешкодна комунікація, спадкоємність поколінь, утворюється загроза втрати національної і культурної ідентичності, історичної пам’яті.

Така ситуація потребує критичного аналізу системи моральних принципів і цінностей, оскільки побудова життєздатної сучасної європейської держави, подолання розколу українського суспільства за політичними, релігійними та соціокультурними ознаками пов'язане, за словами Я. Грицака, “не так з національними ідентичностями і націотворенням, як з системою цінностей”. “В Україні домінують цінності закритого суспільства, не надто готового до змін”, — пише відомий історик¹.

У такий час, коли головним стає беззмістовність, світоглядний розлад, розчиняються ідеологеми минулого й теперішнього, особлива відповідальність покладається на церкву, релігійні спільноти. Релігія має універсальні ідеали добра, стверджує імперативи, які структурують реальність, вносять у свідомість людини життєствердні світоглядні орієнтири. Позитивне значення релігії полягає в протистоянні аморалізму та етичному релятивізму. Релігійна віра дає підстави для обґрунтування моралі, цінностей, які не можна здобути лише раціональним шляхом.

Передусім це цінність справедливості. Блаженніший Святослав з нагоди 20-ї річниці державної Незалежності України зазначив: “Напевно, не помилимося, якщо ствердимо, що бажаємо жити в державі, в якій основними засадами соціального, економічного, політичного та інших вимірів життя народу є чесність, справедливість і відповідальність”. Глава УГКЦ у зверненні пояснив, що чесність і справедливість є різними гранями однієї й тієї ж сутності. “Суспільна справедливість ґрунтується на особистій чесності, а чесні громадяни є надійною опорою справедливої влади”, — підкреслив Блаженніший Святослав².

Християнська релігія наріжним каменем розуміння людини вважає її богоподібність. Цим обґрунтовується незаперечна цінність особистості, її первинність щодо соціальних структур.

Злочинні режими минулого століття обмежили простір людської свободи, зробили “зайвою” людину, знищили її особисті прояви, історичну пам'ять, тим самим перервали ланцюг поколінь. Щодо українського суспільства, то, за розрахунками експертів, подолання наслідків і залишків тоталітаризму буде здійснюватися зусиллями декількох поколінь.

Сучасна філософська дискусія з теми міжпоколінної справедливості знаходить відображення в працях К.-О. Апеля, Ю. Габермаса, Х. Йонаса, Р. Козеллека, В. Корабльової, М. Култаєвої, П. Рикера, Дж. Ролза, Й. Рюзена, Л. Ситниченко та ін.

Розуміючи, що саме на сучасне покоління покладається універсальна відповідальність у тому розумінні, як її окреслили Х. Йонас і К.-О. Апель — відповідальності за можливість продовження життя прийдешніх поколінь

людей, завдання статті вбачаємо в пошуках моральних і релігійних засобів відновлення порушеної попереднім історичним досвідом міжпоколінної справедливості як передумови творення спільноти пам'яті.

Потрібно зазначити, що часто в соціально-історичних дослідженнях вважається, що суспільство складається з абстрактних індивідів, а насправді воно складається з різних поколінь. Існують ланцюги поколінь, в яких молодь і дорослі однаково спрямовані щодо своїх культурних орієнтацій, формують колективну ідентичність в межах соціальної спільноти, поширюють своє самоусвідомлення часу на проміжок життя поколінь.

Усвідомлення належності до міжпоколінного "я" надає індивідам переконаності в довгому триванні. Люди трансформують біологічний ланцюг поколінь у культурну часову єдність, яка охоплює минуле, сучасне і майбутнє далеко за межами індивідуального проміжку життя. У цій часовій єдності вони відчують і усвідомлюють своє колективне "я" поза датами народження і смерті і так визначають культурну якість своїх соціальних стосунків³.

У християнських теоретизуваннях ідея міжпоколінного зв'язку також пов'язується з ідеєю солідарності. Першопочаткова єдність формується не через безпосередню ідентифікацію один з одним, а через співвіднесення зі спільним Батьком Небесним, ще репрезентує "ідіоритмічну" солідарність. Пізніше актуалізується синхронічний вимір, оскільки "кіновітська" єдність є міцнішою, тому цей тип поєднання синхронічного/діахронічного аспектів ідентифікації, сприйняте сучасними практиками у демістифікованому, секуляризованому вигляді, проектується на поколінну реальність⁴.

Належить сказати, що справедливість є морально-етичною категорією, зміст якої залежить від системи норм і цінностей суспільства. У цьому контексті міжпоколінна справедливість постає не тільки соціальним поняттям, пов'язаним з історичною спадковістю, традицією і новацією, а й морально-етичною категорією, яка зумовлює і вирішує проблему справедливості щодо сучасних, наступних і минулих поколінь. В будь-який історичний час міжпоколінна справедливість є найважливішою цінністю духовно-культурного і політичного життя суспільства. Кожна історична епоха має своє уявлення про "справедливості", що, своєю чергою, впливає на цілі суспільства, спадковість поколінь, характер соціальних та політичних інститутів.

І тут постає питання: як, враховуючи історичний досвід поколінь в безлічі існуючих соціальних стратегій і теорій досягнення, здійснити їх конструктивний синтез й обрати свій шлях подальшого розвитку?

У цьому контексті заслуговує на увагу аналіз Р. Козеллеком п'яти моделей осмислення досвіду історії, побудованих на можливостях здійснення справедливості⁵. Безсумнівно, поняття справедливості досить щільно пов'язане з по-

шуком істини. Виникає питання: чи має історія внутрішньо притаманну їй самій справедливість? Яким чином проявляє себе ця справедливість в історії, що набула свого часу конкретної форми: із чого випливають конкретні судження про неї — із її фактичного змісту, чи з її риторичної стилізації або літературної композиції⁶? У першому варіанті відповіді, моделі Геродота, справедливість внутрішньо притаманна будь-якій історії. У другому варіанті відповіді, моделі Фукідіда, людина постає перед вимушеними альтернативами, які вона не шукала для себе, постає відповідальною за ситуацію, що була нав'язана їй. Історична безвихідна ситуація залежить від випадку, кінець її завжди є трагічним, відсутня будь-яка правова легітимація, тому людина змушена брати на себе тягар вини. Фукідід розмежовує владу (силу) і право. Влада (сила) діє за своїми власними законами, протистояти яким право безсиле. Наполягання на пріоритеті права перед силою може перерости у засліплення, що веде також до загибелі. Світовій історії як історії влади (сили) бракує справедливості. Чи можна виправдати досягненням вищої справедливості гибель людей? У фукідидовій відповіді справедливість фактично позбавляється права на існування.

Третій варіант відповіді, модель Августина, наголошує, що вмістилищем істинної справедливості, до якої прагнуть долучитися християни, є Бог. Історія не творить і не втілює в дійсність справедливості, людям не потрібно відмовлятися від існування вищої і незримої справедливості. Земна справедливість у цілому залишається недосяжною, нездійсненою, а якщо й здійсненою, то недосконалою. Модель Августина породила два взаємопов'язні, але діаметрально протилежні четвертий і п'ятий варіанти відповіді на питання існування справедливості в історії.

Згідно з четвертим варіантом відповіді абсурдної історії, якщо зникає примиряюча справедливість Страшного Суду, навіть якщо людина покликана шукати справедливості і за можливості здійснювати її, історія сама по собі стає абсурдною.

Жодна наука про історію не в змозі адекватно витлумачити ані моральними, ані раціональними міркуваннями подію — винищення мільйонів євреїв та інших етнічних груп. Щоб винести уроки на майбутнє зі зла у його буденності, потрібно жити із цим тягарем. Жахливий досвід Голоду 1932–1933 років та Голокосту, які є несумісні з будь-якими уявленнями про справедливість, а тому й абсурдні, мають стати прикметною ознакою нашого часу.

П'ята відповідь на питання говорить про те, що всесвітня історія є судом над світом. Людина повинна нести відповідальність за всі наслідки, спричинені колись нею. Справедливість як внутрішній принцип самої історії стає рушійною силою не лише окремих історій, а й усій всесвітній історії, силою, що діє безпощадно, тепер вже не Страшний Суд, а сама історія як процес,

її втілення є останньою інстанцією⁷. Отже, справедливість діє впродовж усієї всесвітньої історії, минулому та ще не існуючому майбутньому, що змушує людину, яка пам'ятає та усвідомлює свою минуцність, утверджувати справедливість. Описані варіанти тлумачення історії і справедливості перетинаються між собою і взаємодоповнюють один одного. Сучасна глобалізація як історична трансформація, невідоме раніше переплетіння локального й глобального, множина соціальних і цивілізаційно-культурних процесів викликають до життя всі окреслені п'ять варіантів справедливості, які віддзеркалюються в історичній пам'яті спільнот і людства.

Досвід двох світових війн, тоталітарних режимів приніс небачені й немислимі за масштабами злами в міжпоколінному досвіді спільнот. Не всі історичні кризи призводять до ситуації розриву поколінь. Кризи формують історичну свідомість. Й. Рюзен вирізняє три типи криз: “нормальна” криза, “критична” криза, “катастрофічна” криза, які визначають відмінні способи формування історичного змісту, здійснюють різний вплив на спадкоємність історичної свідомості поколінь⁸.

“Нормальну” кризу можна побороти культурно усталеними можливостями історичної свідомості. В українській ситуації способом подолання кризи став національний наратив, повернення до національного змісту історичної свідомості XIX — початку XX століття. У межах національного наративу проблемний контингентний досвід інтегрують в оповідь, у межах якої він створює зміст. Перервана етнонаціональна традиція зазнає свого довершення. Порядок наративу інтегрує проблемний контингентний досвід, водночас заперечуючи й консервуючи його.

“Критичну” кризу можна подолати, залучивши нові інтерпретаційні зразки і нові парадигми. Прикладом подолання цього типу кризи у вітчизняній історичній свідомості є уявлення про національну ідентичність в ситуації європейської інтеграції, яка виходить за межі традиційного націоналізму, покладає в основу конституційний, громадянський патріотизм. Інтегрування національного наративу досягається через зміни наративного порядку.

“Катастрофічна” криза руйнує здатність історичної свідомості перетворювати досвід, який не вписується у інтерпретаційний зв'язок, на історію, наповнену змістом і значенням. “Коли настає катастрофічна криза, — пише Й. Рюзен, — мова історичного змісту вмовкає. Криза стає травматичною”⁹. Спроби надати цій кризі змісту й через пам'ять розірвати її тенети, зазнають невдачі. Тому в національному наративі травматичний проблематичний досвід інтерпретують в такий спосіб, що залишають поза увагою чи “прикривають” травматичну подію або до порядку наративу додають беззмістовність як таку. Травматична криза залишає в історії сліди незбагненого, в часовому порядку

створює розломи й розриви, на когерентності досвіду й тлумачення часової змінності ставить печать амбівалентності й неоднозначності¹⁰. Найрадикальнішими досвідами такої катастрофічної кризи стали Голодомор і Голокост.

Не можна погодитися з думкою, що аналіз об'єктивних і глибинних причин, які породили ці трагедії, засудження нацизму або сталінізму, багато в чому знімає вантаж моральної відповідальності з людей. Підкреслимо, християнські церкви визнають відповідальність за те, що не здійснили достатнього впливу на суспільну свідомість, не змогли попередити катастрофічні події минулого століття.

За нашим глибоким переконанням, масові вбивства ХХ століття мають найважливіше моральне значення для сучасності. В християнському проекті "цивілізації свободи", який є закликом до свободи особистості, зазначається: "Цивілізація смерті, що розвивається на наших очах, має певну логічну основу в тому сенсі, що вона зумовлює нашу поведінку. Християнство, як релігія спасіння, не підкоряється історичному детермінізму й провіщує немислиме, тобто намагання втілити цивілізацію життя засобом благодаті не тільки у природному, а й у звичайному житті. Людство складається не з приречених на смерть, але з живих, які завжди можуть зробити вибір між цивілізацією любові і цивілізацією смерті"¹¹. Величезний борг перед жертвами попередніх поколінь задає вимоги до історичної пам'яті спільноти. Екс-канцлер Німеччини Гельмут Коль пише: "...державна це спільнота вільних громадян, спільнота живих, мертвих і тих, що йдуть за нами"¹². Це положення міститься у програмних документах ХНДС, однієї з найвпливовіших політичних партій Німеччини, лідер якої Ангела Меркель очолює країну.

Досвід масової смерті сягає глибин, яких неможливо сягнути думкою в опорі лише на національні мотиви¹³. Прикладом історії, яка порушує національні кордони, зосереджуючись виключно на жертвах, є нова книга Тимоті Снайдера "Криваві землі". Всі цифри загиблих, які звучать в книжці, неодмінно "множитимуться на один", це означає, що за кожним числом стоїть життя людини. Жертви тоталітарних режимів стали частиною числа національних наративів переможців, стали сприйматися сучасними поколіннями як абстрактні числа. "Як гуманістам, — пише Тимоті Снайдер, — нам належить знову перетворити числа на людей"¹⁴.

Отже, важка спадщина тоталітаризму і геноциду визначає конфігурацію проблеми міжпоколінної справедливості. Межа вирішення її перебуває в морально-ціннісній площині питання повернення в історію голосів людей, які стали в ХХ столітті жертвами тоталітарних режимів, усвідомлення суспільством цієї трагедії не як статистики, числа, а як долі кожної невинно вбитої людини. Таке розуміння міжпоколінної справедливості означає по-

літичну й історичну відповідальність сучасного покоління перед минулими й майбутніми поколіннями. Ця відповідальність має ще один надзвичайно важливий вимір — відповідальність педагогічну.

Як відомо, український історичний наратив є національним за змістом. Національні історії відносяться до сфери фактичності, а не значущості, описують походження, біографії народів, але не відповідають на питання: як могли відбуватися масові вбивства, катастрофічні кризи в історії? Якщо українська нація претендує на європейськість, ми маємо подолати кордони національної історії. Переосмислення та використання історичного досвіду сприятиме створенню єдиного українського та європейського пам'ятевого простору, єдиної спільноти пам'яті. Адже, як стверджує американський історик: “За всієї складності, історія — єдине, що є у нас усіх, єдине, що ми можемо поділяти”¹⁵.

Безумовно, наше суспільство переживає складний період: переосмислюється минуле, нового змісту набуває історична пам'ять. Відношення до власного історичного минулого стверджує перспективи людини і суспільства для буття в майбутньому. Проективність суспільства в майбутнє дає змогу подолати деградацію історичної пам'яті, зокрема обмеженість радянського та національного наративів, які змальовували українців як головних жертв репресій, що прищеплювало почуття колективної невинності до жадливих злочинів Голодомору і Голокосту. Не можна також погодитися з думкою, що аналіз об'єктивних і глибинних причин, які породили фашизм або сталінізм, багато в чому знімає з людей вантаж моральної відповідальності. Величезний борг перед жертвами попередніх поколінь задає вимоги до історичної пам'яті, історії та історичної освіти.

Для утвердження міжпоколінної справедливості, подолання травматичного досвіду, сучасне покоління покликане усвідомити та взяти на себе провину за весь попередній жах історії. Ми стикаємося в цій ситуації з тим парадоксом, що раціональні пояснення необхідні і водночас є безсильні. Для здійснення історичної, міжпоколінної справедливості ми можемо покладатися тільки на християнський досвід. Я. Грицак зазначає: “Якщо ми хочемо бути подібні до Бога, то ми повинні поступати як християни. Повинні сказати: “Вибачте і ми вибачаємо”¹⁶.

Саме формула “вибачення й примирення” дозволить зберегти гідність людини, подолати її розгубленість, викликану трагічними подіями минулого, й узгодити відносини з майбутнім. “Те, як ми, черпаючи значення історичної пам'яті, формуємо наше майбутнє, — пише Й. Рюзен, — сягне свого довершення тоді, коли ми разом з нашими нащадками йтимемо тим самим шляхом, що ним ми прямуємо з минулого в майбутнє”¹⁷.

Отже, жахливі катастрофи ХХ століття, символами яких стали Голодомор і Голокост, виявилися наслідком забуття релігійних істин і знецінення гід-

ності людини. Досягнення міжпоколінної справедливості стає передумовою творення спільноти пам'яті, яка, об'єднуючи всіх представників сучасних, минулих і майбутніх поколінь, зберігає на певному рівні людську гідність, утворює нашу впевненість у теперішньому і спрямовує рух у майбутнє.

- 1 Грицак Я. Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад. Есеї. — Київ: Критика, 2011. — С. 8.
- 2 Блаженніший Святослав за справедливую українську державу // Credo. Католицький часопис. — 2011. — 22 серпня. — Режим доступу до журн. <http://www.credo-ua.org/2011/08/49534>.
- 3 Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення / Переклав з нім. Володимир Кам'янець. — Львів: Літопис, 2010. — С. 200.
- 4 Корабльова В. М. Покоління в полі культури: множинність репрезентацій [Монографія] / В. М. Корабльова. — Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. — С. 162.
- 5 Козеллек Р. Часові пласти. Дослідження з теорії історії. / Пер. з нім. — К.: Дух і Літера, 2006. — С. 365–378.
- 6 Там само. — С. 368.
- 7 Там само. — С. 368–375.
- 8 Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення... — С. 190, 191.
- 9 Там само. — С. 191.
- 10 Там само. — С. 194.
- 11 Основы социальной концепции русской православной церкви // Церковь и время. — М., 2000. — № 4 (13). — С. 26.
- 12 Kohl H. Zwischen Ideologie / H. Kohl. — Stuttgart : Bonn Aktuell, 1973. — С. 114.
- 13 Козеллек Р. Часові пласти. Дослідження з теорії історії. — С. 296.
- 14 Снайдер Т. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталінін: монографія / Тимоті Снайдер. — Київ: Грані-Т, 2011. — С. 420.
- 15 Там само. — С. 420.
- 16 Бабин Яр. Чи вивчено уроки? // Радіо Свобода. — 2011. — 25 листопада. — <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24344218.html>.
- 17 Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення... — С. 334.

SUMMARY

Ganna Korzh

INTERGENERATIONAL JUSTNESS AND THE LESSONS OF HISTORY: RELIGIONS AND MORAL ASPECTS

The experience of two world wars, totalitarian regimes caused unprecedented and unbelievable on scale evils for the generations to inherit. The article deals with moral and religions means to rekindle the intergenerational, which was ruined by the preceding historical experience, as a prerequisite for creating the community of memory.

Keyword: intergenerational justness, historical memory, generations' experience, man's dignity, the community of memory.